

ОСОБЛИВОСТІ ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ІНТЕГРАЛЬНОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТІВ

JOURNALISTS' INTEGRAL INDIVIDUALITY INDIVIDUAL-PSYCHOLOGICAL PROPERTIES FEATURES

Статтю присвячено пошуку відмінностей в індивідуально-психологічних властивостях різних рівнів інтегральної індивідуальності журналістів та представників інших професій або не журналістів. Для цього використувалася низка психодіагностичних тестів, показники яких були оброблені статистично з використанням t-критерію Стюдента для незалежних вибірок. У результаті встановлено відмінності, по-перше, у структурах темпераменту, зокрема у ергічності, соціальній ергічності, пластичності, темпі, соціальному темпі та соціальній емоційності. За всіма показниками, крім соціальної емоційності, журналісти випереджають не журналістів, демонструючи більшу рухливість нервових процесів та резистентність. По-друге, відмінності у комунікативних властивостях на кшталт товариськості, екстравертованості, чутливості або емпатійності, конформності, а також радикалізму – рівень усіх цих властивостей вищий у журналістів. У мотиваційній сфері журналісти виявили вищу кар'єрну інтуїцію, причетність та стійкість, тобто мотивацію до самовдосконалення, прагнення до професійного росту та роботи на благо своєї організації/ЗМІ, де вони працюють, а також вищу внутрішню і нижчу зовнішню мотивацію. По-третє, журналісти мають вищий рівень соціального інтелекту, ніж не журналісти, та надають меншу значимість цінностям відпочинку та матеріального благополуччя. Виявлені відмінності відповідають тим вимогам, які професія журналіста ставить перед суб'єктом праці, а також відображають актуальну ситуацію у професії, наприклад високий темп роботи та напруження, а також середню або низьку зарплату поряд зі значними психофізіологічними затратами працівника.

Ключові слова: інтегральна індивідуальність, індивідуально-психологічні властиво-

сті, структури темпераменту, комунікативні якості, цінності, соціальний інтелект, журналісти.

This article dedicated to the research of differences in the integral individuality different levels individual psychological properties between journalists and representatives of other professions or non-journalists. For this purpose, we used a number of psychodiagnostic tests, the indicators of which were statistically processed using Student's t-test for independent samples. As a result, we found differences, first, in the temperament structures, in particular, in ergic, social ergic, plasticity, pace, social pace and social emotionality. In all properties, except for social emotionality, journalists are ahead of non-journalists, showing greater mobility of nervous processes and resistance. Secondly, differences in communicative properties such as sociability, extroversion, sensitivity or empathy, conformity, as well as radicalism – the level of all these properties is higher in journalists. In the motivational sphere, journalists showed higher career intuition, involvement and resilience, i.e. motivation for self-improvement, desire for professional growth and work for the benefit of organization/ media, where they are employed, as well as higher internal and lower external motivation. Third, journalists have a higher level of social intelligence than non-journalists and attach less importance to the values of recreation and material well-being. The identified differences meet the journalist profession requirements to individual, and also reflect the current situation in the profession, such as high work rates and stress, as well as average or low wages along the psycho-physiological costs of the employee.

Key words: integral individuality, individual psychological properties, temperament structures, communicative qualities, values, social intelligence, journalists.

УДК 159.923.2

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.24.2.2>

Бахвалова А.В.

аспірантка кафедри загальної психології

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Постановка проблеми. Професіографія є науковою галуззю, спрямованою на вивчення різних професій та створення професіограм – емких і багатоаспектних описів професій. Ядром професіограми є психограма, що включає у себе ті якості та психологічні властивості суб'єкта праці, які допомагають йому досягати встановленої мети діяльності та виконувати необхідні завдання. Професіографія також сприяє формуванню психологічної культури спеціалістів, спираючись на результати дослідження їхніх індивідуально-психологічних властивостей. Професія журналіста не є винятком, адже на основі знань про особливості психологічних якостей спеціалістів можна впливати на їхній професійний та особистісний розвиток, у тому числі через створення та проведення тренінгових програм.

Зокрема, існує низка професіограм [5; 8] та фундаментальних праць, присвячених опису професії журналіста [4; 7; 9]. Однак інформатизація, пришвидшення темпу життя, глобалізація та зміни як у світовому, так і у державному масштабі висувають усе нові й нові вимоги до професіоналів, унаслідок чого трансформується і сама професійна діяльність. У часи пандемії та карантинних обмежень більшість людей змушена організовувати свою роботу в домашніх умовах. Так, суб'єкти праці змушені адаптуватися до нових вимог та трансформувати звичні способи виконання професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На основі наведених аргументів виникає необхідність дослідити особливості індивідуально-психологічних властивостей журналіс-

тів, адже, по-перше, подібних робіт небагато, а по-друге, вони були написані понад двадцять років тому, тобто їх актуальність сьогодні знаходиться під питанням. До того ж порівняння психологічних властивостей журналістів та представників інших професій раніше не здійснювалося.

Якщо ж говорити про іноземні дослідження, то вони стосуються переважно впливу стресів та негативних зовнішніх умов на журналістів, хоча є й низка таких, які описують вплив індивідуально-психологічних властивостей, наприклад нейротизму, на професійну діяльність [10] або психолого-соціологічний портрет самого професіонала із зазначенням його віку, освіти та міри задоволеності діяльністю [11]. Мала кількість публікацій із вибраної теми може бути пов'язана зі значним різноманіттям світу професій, кожна з яких має широке коло проблем для дослідження. Наприклад, для професії журналіста на перший план виходить боротьба зі стресами та навіть із ПТСР, хоча разом із тим саме дослідження самооцінки та індивідуально-психологічних якостей може сприяти більш глибокому розумінню проблеми та дати матеріал для організації превентивних заходів у цій боротьбі.

Постановка завдання. Отже, мета статті – порівняти індивідуально-психологічні властивості журналістів з аналогічними властивостями представників інших професій та виділити статистично значимі відмінності у показниках цих груп.

Виклад основного матеріалу дослідження. Методологічною основою дослідження виступила модель інтегральної індивідуальності В.С. Мерліна, яка містить три рівні детермінації психіки: систему індивідуальних властивостей організму або рівень психофізіологічних властивостей (біохімічні, загальноносоматичні та нейродинамічні властивості), систему психічних властивостей індивіда або рівень психологічних властивостей (психодинамічні властивості та властивості особистості) і систему/рівень соціально-психологічних властивостей (соціальні ролі у групах та соціально-історичних спільнотах) [1].

Загальна вибірка складалася зі 172 осіб, 47 чоловіків та 125 жінок, середнім віком близько 30 років. У даній вибірці можна виділити дві професійні групи: перша – журналісти, куди увійшло 110 осіб (27 чоловіків та 83 жінки) середнім віком 31 рік, друга – представники інших професій, для зручності назовемо цю групу «не журналісти», 62 особи (20 чоловіків та 42 жінки) середнім віком 28 років. До другої групи увійшли представники таких професій, як викладач, інженер, кухар, лікар, медична сестра, фотограф тощо.

У дослідженні використано такі психодіагностичні інструменти:

– опитувальник структури темпераменту В.М. Русалова для дослідження психофізіологічних властивостей;

– шістнадцятифакторний опитувальник Р. Кеттелла, методика вивчення професійної мотивації К. Замфір у модифікації А.О. Реана та методика «Мотивація до кар'єри» А. Ное, Р. Ное, Д. Баххубер в адаптації Є.О. Могільовкіна для дослідження психологічних властивостей;

– методика діагностики ціннісних орієнтацій особистості С.С. Бубнової та методика діагностики соціального інтелекту особистості СОІНТ-2 Н.Ф. Каліної для дослідження соціально-психологічних властивостей.

Отже, проаналізуємо відмінності між журналістами та не журналістами на всіх рівнях інтегральної індивідуальності, починаючи від базового рівня психофізіологічних властивостей. Як статистичний інструмент використовуємо t-критерій Стьюдента для порівняння незалежних вибірок. У табл. 1 й далі наведено результати лише за тими показниками, за якими була встановлена статистично значима відмінність. Також у кожній таблиці поряд із середніми показниками для обох груп зазначено їх відсоток від максимально можливого.

Розпочнемо огляд відмінностей із першого рівня, системи індивідуальних властивостей організму, до яких відносяться і структури темпераменту (табл. 1).

За В.М. Русаловим до структур темпераменту належать ергічність, пластичність, темп, емоційність та відповідні їм комунікативні властивості (соціальна ергічність, соціальна пластичність тощо). Загалом майже всі показники у табл. 1 можна вважати середніми, адже діапазон високих значень в опитувальнику структури темпераменту Русалова починається з 9 балів.

Зосередимо увагу на виявлених статистичних відмінностях. По-перше, це предметна ергічність, або властивість, що відповідає за інтерес до навколишнього світу, допитливість, працелюбство. Дана властивість має вищий рівень у журналістів, адже їхня професія вимагає завжди бути в курсі основних подій та мати достатній рівень ерудованості. Соціальна ергічність – це активність у встановленні соціальних контактів, тому ця властивість також сильніше виражена у журналістів, яким у процесі пошуку та збору інформації доводиться активно спілкуватися з багатьма людьми.

Пластичність – це здатність переключатися з однієї роботи або предмета на інший. Знову ж таки журналісти мають значний відрив у показниках порівняно з не журналістами, їх пластичність знаходиться на межі між середніми та високими значеннями. Варто зазначити, що під час вибору спеціалізацій (репортер, аналітик, інтерв'юер тощо) більшість журналістів

**Середні значення показників властивостей темпераменту
у журналістів та не журналістів**

	Рівень значимості t-критерія	Середнє значення показника у групі журналістів	Середнє значення показника у групі не журналістів
Предметна ергічність	0,006	7,4 (62%)	6,1 (51%)
Соціальна ергічність	0,001	7,8 (65%)	6,1 (51%)
Пластичність	0,004	8,9 (74%)	7,2 (60%)
Темп/швидкість	0,028	7,4 (62%)	6,3 (53%)
Соціальний темп	0,000	8,3 (69%)	6,6 (55%)
Соціальна емоційність	0,009	7,7 (64%)	8,7 (73%)

указувала відразу декілька варіантів, тому що їм доводиться суміщати у роботі різні види діяльності та виконувати широкий спектр завдань.

Темп відображає швидкість виконання операцій у процесі діяльності, цей показник також вищий у журналістів, адже їхня робота тісно пов'язана з терміновістю та необхідністю готувати матеріали у найкоротші строки, поки ті не втратили своєї актуальності. Соціальний темп також пов'язаний зі швидкістю, проте у даному разі це швидкість мовлення або мовленнєворухових актів. Знову ж таки соціальний темп більший у журналістів: для них важливо не лише вміти швидко говорити, необхідно мати хорошу дикцію та чіткість мовлення, що потребує як природних задатків (із боку структури темпераменту), так і постійних тренувань.

Останній показник, соціальна емоційність, – єдиний з усіх, за яким у журналістів менші результати, ніж у не журналістів. Річ у тім, що соціальна емоційність пов'язана з чутливістю до невдач та проблемних ситуацій у комунікативній сфері, ранимістю, образливістю. Оскільки журналіст спілкується з великою кількістю людей, то висока соціальна емоційність може призвести до швидкого емоційного вигорання, тому ця властивість негативно впливає на ефективність професійної діяльності. До того ж, часто спілкуючись із людьми, журналісти вчать уваги звертати на неприємні ситуації, із часом розвивається їх резистентність.

Отже, загалом можна стверджувати, що журналісти мають такі властивості темпераменту: активність (ергічність), рухливість (вищий, ніж у не журналістів, темп), пластичність як протилежність ригідності та вищу порівняно з не журналістами резистентність (тобто стійкість до негативних ситуацій). Тепер перейдемо до відмінностей, виявлених у системі психічних властивостей індивіда (табл. 2).

У Шістнадцятифакторному опитувальнику Р. Кеттелла (використовувалася форма С) високими вважаються показники 8–10 степенів, а низькими – 1–3 степені, отже, наведені у табл. 2 результати відносяться до діапазону серед-

ніх значень. Як і у попередньому випадку, за більшістю показників журналісти мають вищі результати, ніж не журналісти. Звернемо увагу на те, що кожен фактор за методикою Кеттелла є біполярним, тобто низькі значення передбачають приналежність до одного полюсу, а високі – до іншого. Наприклад, високі показники за фактором А відображають товариськість та відкритість людини, тоді як низькі – замкненість та відчуженість.

Журналісти порівняно з не журналістами мають значно вищий рівень товариськості (адже ця якість необхідна у спілкуванні з людьми), екстравертованості, радикалізму або експериментаторства (також до цього фактору відноситься розвинуте аналітичне мислення та сприйнятливості до нових ідей) та чутливості/емпатійності. Усі ці риси сприяють налагодженню контактів та допомагають виконанню діяльності (наприклад, радикалізм як протилежність консерватизму передбачає гнучкість та новаторський підхід до вирішення проблем). Водночас журналісти є більш конформними (Q2 та F4), оскільки їхню роботу можна охарактеризувати як індивідуально-колективну, адже готовий матеріал неодноразово виправляється редакторами та обговорюється з колегами, не кажучи вже про те, що для створення деяких видів матеріалів (репортажі, розслідування) необхідна участь цілого кола осіб [9].

Фактори F3 та I мають схоже значення, що зрозуміло з їхніх назв. Журналісти мають вищу чутливість (що відповідає високим значенням I та низьким – F3), ніж не журналісти. У методиці Кеттелла чутливість також пов'язана з артистизмом, м'якістю та схильністю до емпатії, тобто тими рисами, які полегшують комунікацію, а отже, є важливими для журналістської діяльності.

До системи психічних властивостей індивіда також можна віднести інтереси та схильності, а отже, й мотиви. Структуру мотивації можна представити досить по-різному, наприклад через зовнішні та внутрішні мотиви, які ми також дослідили за допомогою тесту Замфір (табл. 3).

Таблиця 2

Середні значення факторів із методики Кеттелла, які мають статистичну різницю у журналістів та не журналістів

	Рівень значимості t-критерія	Середнє значення фактора у групі журналістів	Середнє значення фактора у групі не журналістів
A (закритість-товариськість)	0,000	5,1 (51%)	3,2 (32%)
I (жорсткість-чутливість)	0,001	5,5 (55%)	4,5 (45%)
Q1 (консерватизм-радикалізм)	0,048	5,2 (52%)	4,3 (43%)
Q2 (конформізм-нонконформізм)	0,014	4,9 (49%)	5,9 (59%)
F2 (екстраверсія-інтроверсія)	0,004	5,5 (55%)	4,4 (44%)
F3 (чутливість-рішучість)	0,000	5,7 (57%)	6,9 (69%)
F4 (конформність-незалежність)	0,028	5,3 (53%)	6 (60%)

Таблиця 3

Середні значення різних видів мотивації у журналістів та не журналістів

	Рівень значимості t-критерія	Середнє значення показника у групі журналістів	Середнє значення показника у групі не журналістів
Внутрішня мотивація	0,000	4,5 (90%)	3,9 (78%)
Зовнішня негативна мотивація	0,002	2,6 (52%)	3 (60%)
Кар'єрна інтуїція	0,021	22,1 (74%)	20,4 (68%)
Кар'єрна причетність	0,000	26,5 (76%)	23 (66%)
Кар'єрна стійкість	0,029	25,8 (74%)	23,8 (68%)

Методика вивчення професійної мотивації К. Замфір у модифікації А.О. Реана дає змогу дослідити три види мотивації: внутрішню, зовнішню позитивну та зовнішню негативну. Статистичні відмінності були виявлені лише за двома шкалами, що представлені у табл. 3. Зокрема, внутрішня мотивація вища у журналістів, адже вони приходять у професію переважно з ідеалістичною мотивацією, до якої через кілька років додається і прагматична, а через 10–20 років друга взагалі повністю витісняє першу [2]. Тобто журналісти, ураховуючи середній вік по вибірці (31 рік), закономірно мають високу (максимальний показник у методиці – 5 балів) внутрішню мотивацію та бажання допомагати суспільству, яке є ключовим для соціономічних професій. Водночас зовнішня негативна мотивація (покарання, догана, відрахування із зарплати) у журналістів є нижчою, ніж у не журналістів, тобто такий вид мотивації не є ефективним для представників даної професії. Поєднання високої внутрішньої мотивації з низькою зовнішньою негативною мотивацією є оптимальним мотиваційним комплексом, на думку автора методики, адже це демонструє власне бажання професіонала працювати незалежно від зовнішніх заохочень або покарань. Для порівняння: показник зовнішньої позитивної мотивації (за яким статис-

тичних відмінностей між групами виявлено не було) становить 3,6 у групі журналістів, тобто він усе одно є меншим за показник внутрішньої мотивації, хоча більшим – за зовнішню негативну мотивацію (саме така ієрархія мотивів є оптимальною). Зазначимо також, що у не журналістів зовнішня негативна мотивація грає більшу роль у стимуляції до діяльності.

Ще одна методика, «Мотивація до кар'єри», дає змогу розглянути такі аспекти мотивації кар'єри, як кар'єрна інтуїція (оцінка власних перспектив, сильних та слабких боків), кар'єрна причетність (бажання працювати на благо певної організації, лояльність до неї) та кар'єрна стійкість (адаптивність, уміння вирішувати проблеми, прагнення до кар'єрного росту). У даному разі журналісти випереджають не журналістів за всіма показниками. Це означає, по-перше, наявність вищої мотивації до розвитку, що передбачає вміння оцінити власні ресурси (кар'єрна інтуїція) та готовність використати ці знання для кар'єрного зростання (кар'єрна стійкість). По-друге, вищу лояльність до ЗМІ або організації, де журналіст працює, адже, як уже згадувалося вище, праця у даній професії є індивідуально-колективною. До того ж в ідеалі власні цінності журналіста мають співпадати з політикою ЗМІ, в якому він працює, у іншому разі професіонал може зітк-

нутися із серйозним внутрішньоособистісним конфліктом, що негативно вплине на його психологічне здоров'я та благополуччя. Усі показники за методикою «мотивація кар'єри» можна віднести до діапазону середніх значень.

Отже, знання й оцінка власних ресурсів, прагнення розвиватися, високий рівень лояльності до організації/ЗМІ та внутрішньої мотивації, а також нижчий рівень зовнішньої негативної мотивації – такими є особливості мотиваційного профілю журналістів порівняно із не журналістами. Тепер перейдемо до рівня соціально-психологічних властивостей, які забезпечують взаємодію у групах (табл. 4).

Розпочнемо з утворення, яке можна назвати ключовим для найвищого рівня детермінації інтегральної індивідуальності – соціального інтелекту. Авторка методики Н.Ф. Каліна пропонує відобразити результат СОІНТ у відсотках від максимального показника, тому саме таке представлення ми і використали у табл. 4. Соціальний інтелект журналістів є вищим, аніж у не журналістів, адже представникам даної професії не лише необхідно постійно комунікувати з людьми, а й аналізувати різноманітні соціальні ситуації, шукати причинно-наслідкові зв'язки і т. д. За Н.Ф. Каліною соціальний інтелект являє собою «когнітивне утворення, що забезпечує ефективність соціальної активності особистості... особлива форма організації її метального (розумового) досвіду у сфері соціальної взаємодії» [6, с. 160].

До системи соціально-психологічних властивостей також входять цінності особистості, які ми дослідили за допомогою методики діагностики ціннісних орієнтацій особистості Бубнової. Дана методика дає змогу виміряти рівень вираженості таких цінностей: відпочинок, матеріальне благополуччя, насолода прекрасним, допомога та милосердя, любов, пізнання нового, соціальний статус та управління людьми, повага людей та вплив на них, соціальна активність для досягнення позитивних змін, спілкування, здоров'я. Результат на рівні 1–2 балів можна вважати низьким, 3–4 – середнім, а 5–6 – високим. Представлені у табл. 4 результати можна віднести до середнього рівня, якщо округлювати їх до цілого.

Отже, журналісти мають меншу вираженість таких цінностей, як відпочинок та благополуччя (матеріальне). Ці результати можуть бути зумовлені рівнем напруги та стресу, у якому перманентно перебувають журналісти. Вони відзначають, що навіть удома після роботи продовжують працювати над матеріалом, відшліфовувати його [2]. Працюючи у високому темпі, коли матеріал треба підготувати «на вчора», журналісти звикають до постійного напруження, тому розслабитися їм буває важко, адже потім знову доведеться прикласти значні зусилля, аби увійти у робочий режим. Те саме стосується матеріального благополуччя: заробітна плата журналістів є середньою або низькою поряд зі значними психофізіологічними затратами суб'єкта праці, особливо якщо йдеться про журналістів-фрілансерів, не працевлаштованих у конкретному медіа [3]. Однак такі результати дають привід замислитися: нестача відпочинку та матеріального благополуччя мала б не зменшити, а підвищити значимість цих цінностей та прагнення компенсувати їх відсутність. Оскільки значення згаданих цінностей знизилася, то можна говорити про схильність журналістів адаптуватися до несприятливих умов, що дійсно є важливою для цієї професії якістю. Проте необхідність постійно пристосовуватися може також негативно вплинути на психологічне благополуччя та здоров'я професіоналів. Це окреме питання, що стосується самооцінки, адже вона допомагає особистості визначити, чи варто пожертвувати власними ресурсами та благополуччям заради досягнення певної мети чи ні.

Підсумовуючи відмінності у соціально-психологічних властивостях, можемо відзначити вищий соціальний інтелект та меншу значимість цінностей відпочинку та матеріального благополуччя у журналістів.

Висновки з проведеного дослідження. Використовуючи психодіагностичні та статистичні методи дослідження, нам удалося виявити такі відмінності у системах інтегральної індивідуальності двох досліджуваних груп:

- у системі індивідуальних властивостей організму такі складники темпераменту, як

Таблиця 4

Середні показники соціального інтелекту та особистих цінностей у журналістів та не журналістів

	Рівень значимості t-критерія	Середнє значення показника у групі журналістів	Середнє значення показника у групі не журналістів
Соціальний інтелект	0,00	62%	53%
Відпочинок	0,04	4 (67%)	4,4 (73%)
Благополуччя	0,00	2,5 (42%)	3,7 (62%)

ергічність, пластичність, темп, а також соціальна ергічність та соціальний темп, є вищими у журналістів, що говорить про більш активну та рухливу нервову систему, яка до того ж має вищу резистентність, аніж у не журналістів;

– у системі психічних властивостей індивіда вищі показники комунікативних якостей (товариськість, екстравертованість, чутливість) та радикалізму (новаторства, здатності до аналітичного мислення), а також вища конформність виявлені у журналістів. У мотиваційній сфері журналісти відрізняються вищою внутрішньою і нижчою зовнішньою негативною мотивацією порівняно з не журналістами. Окрім цього, журналісти краще оцінюють власні ресурси, лояльніші до організації, у якій працюють, та більше вмотивовані до кар'єрного росту і розвитку;

– у системі соціально-психологічних властивостей вищий рівень соціального інтелекту та менша значимість цінностей відпочинку та матеріального благополуччя були виявлені у журналістів порівняно з не журналістами.

Усі виявлені відмінності досить логічно вписуються у межі вимог, які професія журналіста ставить перед суб'єктом праці: щоб ефективно виконувати професійні завдання та бути в змозі працювати у високому темпі, людині необхідно володіти певним типом нервової системи, комунікативними якостями та розвинутим соціальним інтелектом. Перспектива подальших досліджень у цьому напрямі пов'язана з установами міжрівневих зв'язків у структурі інтегральної індивідуальності та вивченням інтегруючого чинника – стилю журналістської творчої діяльності. Водночас обмеженнями даного дослідження є відмінно-

сті у розмірах груп та нерівномірний розподіл за статтями.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вяткин Б.А., Дорфман Л.Я. Теория интегральной индивидуальности В.С. Мерлина: история и современность. *Образование и наука*, 2017. № 2. С. 145–160.
2. Российский журналист и его работа: исследование мотивации и удовлетворенности / М.Ю. Галкина и др. Медиаскоп. 2015. № 4. URL: <http://www.mediascope.ru/2046> (дата звернення: 16.04.2021).
3. Громяк І., Буц-Мироненко І. Скільки вам платять за текст? URL: https://medialab.online/news/freelance_tsina-tekstu/ (дата звернення: 19.04.2021).
4. Дзялошинский И.М. Российский журналист в посттоталитарную эпоху. Некоторые особенности личности и профессиональной деятельности. Москва : Восток, 1996. 300 с.
5. Журналист: профессиограмма / сост. Н.А. Верютина. Бирюч : ЦРБ, 2012. 9 с.
6. Калина Н.Ф. Диагностика социального интеллекта личности. *Журнал практикующего психолога*. 1999. № 5. С. 159–178.
7. Корконосенко С.Г. Основы творческой деятельности журналиста. Санкт-Петербург : Знание, 2000. 272 с.
8. Романова Е.С. 99 популярных профессий: психологический анализ и профессиограммы ; 2-е изд. Санкт-Петербург : Питер, 2003. С. 118–121.
9. Свитич Л.Г. Профессия: журналист : учебное пособие. Москва : Аспект Пресс, 2003. 255 с.
10. Khan, A.M.Z. (2005). The influence of personality traits on journalists' work behavior: An exploratory study examining a Bangladeshi sample. *Asian Journal of Communication*. № 15(1). P. 72–84.
11. Willnat, L., Weaver, D. H., & Choi, J. (2013). The Global Journalist in the Twenty-First Century. *Journalism Practice*. № 7(2). P. 163–183.